

Universitatea Babeș Bolyai
Facultatea de Istorie și filosofie
Catedra de Istorie Contemporană

Ion Novăcescu

REZUMAT TEZĂ DE DOCTORAT

Ion I. C. Brătianu. Concepție și management politic

Coordonator științific

Prof.univ.dr. Vasile Vese

Cluj Napoca, 2010

CUPRINS

<i>Introducere</i>	p.I - III
CAPITOLUL I: ASPECTE ALE CONCEPȚIEI ȘI MANAGEMENTULUI BRĂȚIENIST ÎN POLITICA INTERNĂ	p.1 – 202
I.1.1. <i>Sistemul brătienist</i>	p. 11 – 21
I.1.2. <i>Contractele de cesiune a guvernării pe perioadă limitată. Relația dintre suzeranul politic Ion I.C. Brătianu și vasalii săi politici</i>	p. 21 – 30
I.2. <i>Mijloacele politice brătieniste</i>	p. 30 – 54
I.2.1. <i>Rolul finanței liberale în constituirea organizațiilor liberale din Transilvania după 1919</i>	p. 32 – 37
I.2.2. <i>Reacția oficiosului PNR față de acțiunea politică liberală de extindere în Transilvania</i>	p. 37 – 44
I.2.3. <i>Locul și rolul Istoriei în cadrul concepției și managementului politic brătienist</i>	p. 46 – 54
I.3. <i>Concepția brătienistă privind Partidul Liberal și organizarea sa</i>	p. 55 – 133
I.3.1. <i>Cultura organizațională a PNL</i>	p. 57 – 61
I.3.2. <i>Liderul politic și rolul său în mecanismul instituțional</i>	p. 61 – 71
I.3.3. <i>Programul, clientela și morala partidului</i>	p. 71 – 85
I.3.4. <i>Organizarea unui partid</i>	p. 85 – 94
I.3.5. <i>Marele congres al PNL din 27 noiembrie 1921. Premieră și inovație politică</i>	p. 94 – 104
I.3.6. <i>Rolul colaboratorilor în managementul brătienist</i>	p. 104–109
I.3.7. <i>Eșecul electoral, ca efect al dezorganizării și al aroganței liderului</i>	p. 109-120
I.3.8. <i>Managementul brătienist al relansării politice și electorale. „Războiul tăcut” contra lui Averescu și contra ardelenilo</i>	p. 120-133
I.4. <i>Responsabilitate și Răspundere. Misionarism și Antidemagogie</i>	p. 134-143
I.7.1. <i>Rolul sufletului în politica brătienistă</i>	p. 141-143
I.5. <i>Acțiune și reacțiune politică în concepția brătienistă</i>	p. 143- 175
I.5.1. <i>Atitudine și reacție în politica internă. Politica „Biciului și a Zăhărelui</i>	p.145-148
I.5.2. <i>Concepția brătienistă asupra problemei muncitorești</i>	p. 148-153
I.5.3. <i>Ingenieria politică brătienistă</i>	p. 154-158
I.5.4. <i>Activitatea în opoziție a lui Brătianu, în 1918, la Iași</i>	p. 158-164
I.5.5. <i>Bătălia parlamentară de la Zgurița</i>	p. 164-167
I.5.6. <i>Principiile acțiunii politice brătieniste</i>	p. 168-175

I.6. Comunicarea politică brătienistă.....	p. 175-192
I.6.1. <i>Propagandă, Symbolism și Etichete politice în practica politică brătienistă.....</i>	p. 176-184
I.6.2. <i>Violență mediatică și manipulare electorală în campania din 1922.....</i>	p. 184-1192

I.11. Partidul la guvernare.....	p. 194–200
I.11.1. <i>Soluții politice brătieniste la un anumit tip de provocări guvernamentale.....</i>	p.197-200
Concluzii	p. 200 -202

CAPITOLUL II. POLITICA EXTERNĂ ȘI POLITICĂ EUROPEANĂ ÎN CONCEPȚIA LUI ION I. C. BRĂȚIANU.....

p. 203-258

II.1. Directivele politicii externe românești.....

p. 203-242

II.1.1. <i>Realism politic și anti-război.....</i>	p. 209 – 226
II.1.2. <i>Bătălia politică și diplomatică pentru Banat</i>	p. 220-232
II.1.3. <i>Diplomația și manevrele brătieniste în susținerea operațiunilor militare de ocupare a Budapestei.....</i>	p. 233-238
II.1.4. <i>Influența politicii și actorilor interni asupra politicii externe.....</i>	p.238-242

II.2. Tactică. Mijloace și acțiune politică în domeniul extern.....

p. 242-249

II.2.1. <i>Principii ale politicii externe brătieniste.....</i>	p. 246-249
---	------------

II.3. Ion I. C. Brătianu și politica europeană a României după 1918.....

1918.....	p. 249-257
Concluzii	p. 257-258

CAPITOLUL III. POLITICA MINORITĂȚILOR ÎN VIZIUNEA BRĂȚIENISTĂ.....

p. 259-287

IV.1. <i>Politica minorităților și chestiunea evreiască înainte de 1914.....</i>	p. 259-262
--	------------

IV.2. <i>Politica minorităților în concepția brătienistă după 1919.....</i>	p. 262-270
---	------------

IV.2.1. <i>Concepția brătienistă post-versailleză asupra minorităților naționale (martie 1925).....</i>	p. 270-273
IV.2.1. <i>Antisemitismul comercial al lui Brătianu.....</i>	p. 273-287

CAPITOLUL IV. POLITICI ȘI CAMPANII BRĂȚIENISTE.....

p. 288-

V.1. Democrație liberală și naționalism	p.288-301
V.1. Campania anticarlistă a oficiosului PNL-Viitorul.....	p.295-301
V.2. Politicile brătieniste de edificare și reformare a instituțiilor statului	
Român	p. 301-313
V.2.1. Locul și rolul Bisericii în concepția brătienistă.....	p.301-306
V.2. 2. Presa în concepția brătienistă	p. 307-309
V.2. 3. Conceptele de ordine, libertate și dreptate la Brătianu.....	p. 309-313
V.3. Ion I. C. Brătianu – fondatorul statului liberal organizat în	
România	p. 313-350
V.3.1. Deviza “Prin noi înșine” și relația cu capitalul străin.....	p.317-323
V.3.2. Problema petrolului românesc în viziunea brătienistă.....	p.323-327
V.3.3. Concepția lui Ion I.C. Brătianu asupra Constituției	
României Mari.....	p. 327-332
V.3.4. Politici economice și politici publice aplicate de către	
Ion I.C. Brătianu.....	p. 332- 336
V.3.5. Rațiunea politicii statului cultural român în creația	
statală a lui Ion I.C. Brătianu.....	p. 336-341
V.3.6. Politicile guvernului Brătianu (1922 – 1926).....	p. 341-350
Concluzii.....	p. 351-353
Bibliografie	p. 354-357
ANEXE	p. 358- 370

Introducere

Prin acest demers științific noi ne-am exprimat opțiunea pentru o istorie pozitivistă, însă lucrarea noastră nu este suma tuturor faptelor și evenimentelor vieții politice a lui Ion I.C. Brătianu, ci mai degrabă puzzle-ul complex al ideilor și credințelor sale politice. Dacă „legea” lui Leopold von Ranke – stabilește că datoria istoricului este să lămurească cum s-au petrecut faptele, noi am încercat să arătăm motivul, cauzalitatea faptelor celui mai mare om politic și de stat al României, folosindu-ne, recunoaștem, și de intuiție. Relevând *Ideea* brătienistă, am împlinit în fapt una din credințele lui Brătianu, care spunea că „ideea luminează, conduce, susține și asigură rodnicia muncii.” Din această perspectivă, concepția lui Ion I.C. Brătianu nu este numai *neo-liberală* – el fiind în fapt teoreticianul și în același timp practicianul acestei doctrine pe pământ românesc, ci și *creștin-democrată*. Brătianu ne învață, și vrea mai ales vrea să-i învețe pe politicienii români că, cu adevărat, la începutul oricărui act este cuvântul; că actul și faptul politic răsar din cuvânt, iar dacă ideea izvorăște din inimă – cum stăruie obsesiv el – atunci fapta politică se materializează și, cel mai important, capătă trăinicie și recunoaștere colectivă.

Apoi, relevarea concepției și managementului celui mai bun profesionist al politicii românești are și un scop utilitar, oferind astfel un model comparativ atât pentru pasionatul de istorie cât și pentru practicianul politic. În nici un caz lucrarea noastră nu are un caracter hagiografic iar noi nu am dorit să construim un mit politic sau istoric. Sub nici o formă nu am intenționat să-l zugrăvim pe Ion I. C. Brătianu cu aureolă de Sfânt al politicii românești, pentru că nu a fost. A fost pur și simplu un om, mare ce-i drept, dar o ființă umană cu păcatele și calitățile sale, iar lucrarea noastră s-a străduit să le prezinte, sperăm, în dreaptă măsură. *Sine ira et studio*. În capitolele sale am prezentat defectele omului politic liberal, erorile, eșecurile și acuzațiile care i s-au adus, în special incredibilul cult al personalității (care i s-a făcut și pe care l-a tolerat), demn precursor al celor din vremea comunistă; cum, la fel, veți regăsi ceea ce l-a definit pozitiv și l-a înnobilit. Ceea ce mărturisim însă este faptul că am dorit să relevăm rolul lui Ion I.C. Brătianu de *părinte al națiunii române*.

Cap. I: Aspecte ale concepției și managementului brătienist în politica internă

Primul capitol al tezei, cel mai important și mai consistent, atât din punctul de vedere al numărului de pagini, al conținutului informațional și al notelor de subsol, conține șapte subcapitole -, referitoare la aspecte specifice ale managementului și concepției politice a liderului liberal. Analiza concepției și managementului politic brătienist pornește de la trei elemente fundamentale:

- a) Ion I.C. Brătianu a fost un *Realpolitiker*¹,
- b) Ion I. C. Brătianu fost un aristotelic, care credea că politica este o "*nobilă datorie*"² ale cărei scopuri sunt: bunăstarea cetățenilor și dezvoltarea țării prin satisfacerea intereselor naționale,

¹ Alexandru Vaida Voevod, *Memorii*. Ediție îngrijită de Alexandru Șerban, vol. II, Cluj Napoca, 1995, p.76

² *Dezbaterile Adunării Naționale Constituante* din 25. 07.1923, p.2695

- c) Marele om politic român a gândit și a acționat în viața politică și în cea de stat în baza unei strategii; el credea că atât construcția politică, cât și cea de stat se fac în durată lungă, temeinic, cu seriozitate și „cu perseverență în vremuri de restriște.”³

Lui Brătianu îi datorăm cea mai temeinică formulă a unei bune politici, aplicabilă și astăzi. Lucrarea relevă modul în care omul politic liberal își stabilea scopurile politice, se folosea și își crea mijloacele necesare pentru a acționa hotărât pentru satisfacerea scopurilor sale. În studiul de caz: *Sistemul brătienist*, este prezentat sistemul de putere dezvoltat de către marele om politic român, care i-a permis să domine viața politică românească timp de peste o decadă.

Ion I. C. Brătianu a fost cel mai important om politic și de stat al României interbelice nu numai ca urmare a calităților sale native, a originii și sistemului în care a activat, ci și ca urmare a calității sale de inovator politic. Astfel, lucrarea relevă câteva din invențiile și brevetele sale politice:

- a) contractele de cesiune a guvernării, prin intermediul cărora a reiventat în beneficiul său sistemul unei neo-rotative guvernamentale
- b) *arma bicefală* – finanța politică brătienistă – cu ajutorul căreia a cucerit Transilvania
- c) *limbajul de aur* brătienist, folosit în comunicarea politică și de propaganda românească
- d) politica „biciului și a zăhărelului”, în gestionarea gravelor probleme și tensiuni sociale, cum a fost Răscoala de la 1907 și tentativa de puci bolșevic din 13 decembrie 1918
- e) folosirea „puterii străzii” pentru a ajunge la guvernare, fiind primul om politic care a organizat în România un congres al partidului în stradă, la care a adus peste 40.000 de delegați.

Evident, în acest capitol sunt relevate și marile eșecuri și erori politice ale liderului liberal, dintre care se detașează net, chestiunea răspunderilor pentru slaba pregătire a României pentru intrarea în primul război mondial și pentru morții și distrugerile pe care le-a suferit țara ca urmare a acestei erori. De asemenea, este analizat și eșecul electoral primordial de la primele alegeri generale organizate în România în baza votului universal introdus de el la 1919, alături de renașterea din cenușa dezastrilor electorale din 1919 și 1920.

Convins fiind și dorind să convingă ca în politică "*rezultatele sunt singura expresie elocventă a faptelor*"⁴, într-un discurs rostit în Senatul României, la 15 mai 1913, Ion I. C. Brătianu stabilea " condițiile esențiale și permanente ale oricărei bune politici:

1. Un țel precis,
2. O cunoaștere exactă a condițiilor în care te afli pentru a determina căile de realizare

³ Ion I.C. Brătianu, *Discursurile lui Ion I.C. Brătianu*. Publicate de George Fotino, vol. IV, București, 1940, p.459 (în continuare se va cita: Ion I.C. Brătianu, *Discursuri..*)

⁴ Ion I. C. Brătianu, *op.cit.*, vol.II., București, 1933, p.16

3. O acțiune hotărâtă pentru îndeplinirea țelului. "⁵ Practic, prin această definiție, Ion I. C. Brătianu a dezvăluit *secretul sacru* al inițierii în tainele politicii și a sintetizat etapele esențiale, obligatorii am spune, ale unui model de strategie politică, aplicabilă atât domeniului relațiilor internaționale și politicii externe a României, cât și politicii interne.

În anii de inițiere, în cei de formare, precum și în cei de deplină maturitate politică a lui Ion I. C. Brătianu, ceea ce caracterizează filosofia și acțiunea sa politică este credința în virtutea cauzelor drepte, inspirate din marile idei ale timpului: " *Nu mă tem de slăbiciunea mijloacelor mele*, spunea el, *nici de superioritatea adversarilor mei, pentru că nu mă încred în însușirile mele, ci în dreptatea cauzelor pe care le apăr.*" ⁶ Cea mai mare idee, de care Ion I.C. Brătianu și-a legat cea mai importantă acțiune politică a vieții sale și care i-a adus lui și Țării Românești cel mai mare triumf a fost *Ideea unității naționale a românilor*. Scopul imediat al oricărui actor politic – *deținerea și controlul puterii* – a fost definit de către Ion I.C. Brătianu, cu destulă aroganță putem spune, încă în decembrie 1910, la doar un an de când a fost ales să gestioneze afacerile partidului și ale țării: „guvernul îl pot lua alții dar puterea ne rămâne nouă”. Această promisiune făcută parlamentarilor liberali convocați de premierul liberal care-și sfârșea mandatul a devenit ***Crezul politic brătienist*** care a i-a animat pe toți simpatizanții și activiștii liberali în următorii 17 ani, întrucât aceștia au știut că alături de PNL și de șeful său vor fi din ce în ce mai des la putere iar perioadele de opoziție vor fi scurte și ușor de trecut. Ceea ce este foarte important de subliniat la acest capitol al managementului politic brătienist e că liderul liberal a organizat puterea inginereste sub forma unui sistem, care avea propria sa viață, propriile reguli și o coordonare admirabilă, exercitată atât direct de către Ion I.C. Brătianu, cât și prin reprezentanții săi din primul, al doilea și al treilea cerc de colaboratori de încredere

Astfel, *complexul de infrastructură și suprastructură politico-economico-financiară, diplomatică, administrativ-birocratică și de propagandă format din: Partidul Național Liberal, organizațiile și instituțiile afiliate acestuia, băncile, întreprinderile, oligarhia industrial-bancară liberală, elemente din corpul înalților funcționari publici, reprezentanțele diplomatice românești și personalul lor de top, precum și presa liberală), complex gestionat de know how-ul brătienist, în care includem: ideile, concepțiile și acțiunile sale politico-guvernamentale, în scopul satisfacerii intereselor ce au determinat această asociere, alături de întreg universul relațiilor personale ale lui Ion I.C.Brătianu, reprezintă misteriosul sistem brătienist.*

Pentru a avea o imagine asupra vastului sistem brătienist, prezentăm, spre exemplu, o celulă reprezentată de structura din 1920 a Consiliului de Administrație al Băncii Generale a Țării Românești, - una din băncile liberale - în care-i regăsim ca președinte al consiliului pe C. Manolescu-Râmniceanu (care era Prim -președinte onorific al Înaltei Curți de Casație a României), pe prințul Barbu Știrbey, pe Victor Antonescu, pe dr. I. Costinescuși pe I.G. D uca, toți oameni din cercurile intime ale lui Ion I.C. Brătianu.⁷ (8-56)

Contemporanii politici ai lui Ion I.C. Brătianu, dintre care mulți fiindu-i competitori, au încercat să definească acest sistem sub diferite formule, dintre care cele

⁵ *Ibidem*

⁶ C. Argetoianu, *Memorii*, vol. I-II, 1871-1916, București, 2008, p. 222

⁷ *Patria* din 15 aprilie 1920

mai de populare și folosite în epocă au fost „*dictatura Brătianu*”, „*dinastia Brătianu*”, sau „*tirania Brătianu*”. Poate că cea mai neutră definiție a dat-o Constantin Argetoianu: „Brătianu a fost în politică (...) moștenitorul legal al acestei mari forțe în Partidul Liberal, *brătienismul*” Sistemul de putere brătienist primar pe care, repetăm propria sa mărturisire – nu l-a creat el, ci l-a moștenit de la părinții fondatori ai statului și economiei naționale moderne, a fost dus la o asemenea organizare și eficiență, încât i-a permis omului politic liberal să-și exercite controlul și dominația asupra vieții politice românești timp de peste un deceniu, între 1914 și 1927.

Sistemul politic, în fapt teribila mașinărie politică și de stat dezvoltată de inginerul politic Ion I.C. Brătianu, funcționa eficient în beneficiul său, ca lider politic, dar și al organizației pe care o conducea, în primul rând pe baza unei excelente relații cu Coroana. Nicolae Iorga constata, cu invidie, încă de la sfârșitul verii anului 1918 că regele Ferdinand era supus „la orice voință, la orice capriciu al lui Ion Brătianu.”

Din această perspectivă, cea mai interesantă și eficientă invenție politică a fost ceea ce noi am denumit “contractele de cesiune a guvernării” pe perioadă limitată, pe care liderul liberal le-a încheiat cu competitori convenabili de-ai săi, cărora le cesiona guvernarea în situații speciale și complicate pentru PNL sau atunci când partidul resimțea nevoia unei pauze de refacere în opoziție. Liderul PNL a încheiat asemenea contracte în special cu generalul Averescu dar și cu prim-miniștrii interimari, cum au fost generalii Coandă, Văitoianu sau Barbu Știrbey. cea mai importantă dovadă în susținerea existenței contractului de cesiune a guvernării pe perioadă determinată între Brătianu și Averescu o reprezintă celebra „*telegramă de la Gurbănești*”, trimisă în 22 septembrie 1920 lui Ion I.C.Brătianu – liderul unui partid de opoziție năucit, nu-i așa? de ultimul scrutin universal în urma căruia avea doar șapte deputați – de către Al. Averescu, primul ministru al României și șeful unui partid care avea majoritatea absolută de peste două treimi din numărul total al parlamentarilor aleși prin vot universal. Trimisă imediat după ce „generalul providențial „ a tras prima brazdă de pământ în comuna Gurbănești, care era simbolul marii proprietăți din România supusă reformei agrare, telegrama a avut misiunea de a stabili în conștiința publică statutul celor doi: ***Brătianu – suzeranul politic***, în calitate de cedent al puterii pe o perioadă determinată și ***Averescu***, având statutul de *vasal politic* și cesionar al guvernării limitate. În istoria parteneriatului politic Brătianu-Averescu au fost momente în care „vasalul politic” Averescu a încercat, atât în timpul mandatului din 1920-1921 cât și în cel din 1926-1927 să manifeste accente de rebeliune și de nerespectare a înțelegerilor făcute cu „suzeranul” său politic. De fiecare dată Brătianu a reacționat dur, determinând în cele din urmă căderea lui Averescu de la guvernare. Este important de precizat faptul că toleranța lui Brătianu față de derapajele politice ale lui Averescu lua sfârșit în momentul în care grupul de interese constituit în jurul generalului atenta la interesele economico-financiare ale oligarhiei liberale. Semnificativ în acest sens este episodul privatizării Uzinelor Reșița.

Un alt exemplu de contract de cesionare temporară a guvernării este cel perfectat cu generalul Coandă, în noiembrie 1919, care avea stipulate obligații precise și limitate ale acestuia. „ Misiunea lui trebuia să se reducă la îndeplinirea următoarelor puncte: anularea pe cale de decret a întregii activități a parlamentului Marghiloman, promulgarea pe cale de decret-lege a votului obștesc, pentru a putea face cât mai curând noi alegeri

potrivit constituției modificate la Iași, decretarea mobilizării și reluării armelor alături de Aliți.⁸

Ca o dovada în plus a existenței acestui model de înțelegere politică, prezentăm, ca exemplu: contractul de cesiune a guvernării cu prințul Știrbey. Brătianu și prințul Barbu Știrbey au convenit, la începutul lunii iunie 1927, să încheie un contract de cesiune a guvernării pe perioadă limitată, având următoarele clauze obligatorii:

- premierul Știrbey să nu trateze cu partidele o colaborare și un cartel electoral, ci să ceară PNL și PNT reprezentanți în guvernul său, prin care să trateze ulterior o adevărată colaborare de partide, pe bază de program de guvernământ și de cartel electoral. Știrbey se mai obliga să dizolve imediat Corpurile Legiuitoare, să fixeze termenul noilor alegeri cât mai scurt și să demisioneze în timp util”, lăsându-i loc suzeranului său politic. De asemenea, Știrbey se obliga să-l determine pe regele Ferdinand ca să-l nominalizeze pe Brătianu pentru funcția de premier.⁹

În strategia sa politică, după stabilirea unui scop, etapa doua prevedea analizarea propriilor mijloace de acțiune, studierea conjuncturii dar și a adversarilor politici. *Realitate și posibilitate* erau consemnele în jurul cărora Ion I. C. Brătianu își concepea logistic și tactic proiectele strategice, dovedindu-se a fi un spirit precaut, obișnuit să ia decizii doar după ce avea la dispoziție o informație cât mai completă. Informații despre mediul politic în care urma să-și desfășoare acțiunea politică, despre logistica pe care o avea la dispoziție și despre resursele umane pe care se putea baza.

În opinia lui Ion I. C. Brătianu, intenția și efortul de rezolvare a *listei de priorități* politice presupune folosirea unui anumit tip de mijloace și anumite trasee politice. Astfel, cel mai eficient mijloc de luptă politică pe care le-a avut Ion I.C. Brătianu – de altfel o invenție politică exclusiv liberală – a fost arma bicefală: *partidul și finanța liberală*. Aceasta a fost arma politică teribilă, cu ajutorul căreia el a cucerit politic Transilvania, provincia unită cu țara mamă în 1918 și care era sub monopolul politic al Partidului Național Român al lui Iuliu Maniu. *Finanța politică brătienistă*, în fapt băncile liberale și PNL-ul, acționau ca un tandem de forță, unic în spațiul politic românesc, după regulile unei strategii militare moderne, în esența căreia banca liberală avea rolul pe care-l are pe un câmp de luptă acțiunea în forță a unui desant de blindate grele, pornit la asalt pentru a deschide breșe în liniile de apărare inamice. Asaltului tip „blitz krieg” al băncilor, întotdeauna surprinzător pentru adversarii politici, și care reușeau să stabilească redutabile capete de pod în teritoriile controlate de inamicul politic, îi urma ofensiva organizată a infanteriei politice a PNL, precedată de un baraj de artilerie al propagandei liberale. Transilvania fiind o *terra ostila* pentru liberali după 1918, un adevărat Vest îndepărtat, ostil și necunoscut, aflat sub monopolul politic al Partidului Național al lui Maniu și Vaida, băncilor liberale le-a revenit misiunea desanturilor în Ardeal pentru constituirea unor capete de pod în jurul cărora urmau să se cristalizeze primele nuclee politice ale PNL. În acest sens este semnificativă acțiunea pe care o face la Cluj, la mijlocul lunii aprilie 1920, o mare bancă liberală cu sediul în București, care începe o campanie de publicitate în presa locală, în special în ziarul partidului lui Maniu – *Patria* - prin care-și anunța oferta sa bancară și că și-a deschis o filială în capitala Ardealului. O acțiune

⁸ I.G. Duca, *Amintiri politice*, vol. III, München, 1982, p.141

⁹ Constantin Argetoianu, *op.cit.*, vol VIII, p. 127-128

comercială firească și fără nici o relevanță politică, s-ar putea spune la prima vedere. Da, însă macheta publicitară a băncii, mai includea și câteva informații politice esențiale pentru planul brătienist de propagandă politică și de organizare la Cluj a unui nucleu politic liberal. Macheta publicitară includea și numele membrilor Consiliului de Administrație al băncii. Astfel, ca președinte al consiliului, ardelenii îl descopereau pe C. Manolescu-Râmniceanu (care era și Prim-președinte onorific al Înaltei Curți de Casație a României și care fusese impus ca premier de Brătianu, după ce și-a dat demisia în septembrie 1919), pe prințul Barbu Știrbey, - omul forte de la Palatul Regal, pe Victor Antonescu, - ambasador la Paris și om de încredere al lui Brătianu, pe dr. I. Costinescu și pe I.G. Duca, toți oameni din cercurile intime de putere ale lui Ion I.C. Brătianu.¹⁰ Acțiunea armei bicefale avea loc în contextul în care strategul politic Ion I.C. Brătianu și PNL-ul nu găseau formulele, resursele, căile și mijloacele politice prin care să poată trece Carpații iar Partidul Național refuza cu cerbicia tipică și de multe ori irațională a lui Maniu orice propunere de asociere sau colaborare cu partidul liberal.

Un alt exemplu al acțiunii eficiente a băncilor liberale în promovarea intereselor brătieniste îl reprezintă refuzul Băncii Naționale a României, care la acel moment era o bancă privată și era sub controlul familiei Brătianu și al liberalilor, de a a-i acorda un împrumut intern guvernului condus de generalul Averescu, la sfârșitul anului 1920, motiv pentru care acesta a fost nevoit curând să demisioneze din funcția de premier.

În cadrul politicii sale Brătianu acorda o atenție mare domeniului istoriei naționale și universale, de unde era extrasă informația oferită de experiența trecutului. Pentru el, istoria era de cel mai mare folos, considerând-o utilă tuturor aceluia care știu să tragă învățături din ce s-a întâmplat odată, folosind experiența politică și politică a altor mari lideri europeni și americani dar analizând și ceea ce istoria ne învață prin evoluția societăților. În fapt, unul din postulatele sale politice preconiza necesitatea studierii trecutului istoric: "*Cercetați trecutul și luminându-vă asupra a ceea ce a fost veți putea vedea mai ușor ceea ce trebuie să fie.*"¹¹

Cu toate că Ion I. C. Brătianu considera utilă cunoașterea experienței istorice, el nu omitea să precizeze că un om politic nu trebuie să uite că trăiește în prezent și nu în trecut. (170) Dragostea pentru istorie este mărturisită de Brătianu într-un moment delicat și emoționant pentru omul politic și de stat liberal. Astfel, în urma insultelor adresate națiunii române, în Senat, de către senatorul sas Arthur Polony, care la începutul lunii martie 1925, a spus că românii nu învață nimic de la istorie fiindcă sunt un popor stupid, Ion I.C. Brătianu a intervenit la tribună declarând: „Oricât m-ar acuza pe mine, ca și pe tot poporul nostru de incultură, eu sunt foarte îndrăgostit de istorie. Cunoscut nu numai pe aceea a neamului meu și pe cea generală, dar cu adevărată pasiune am studiat pe aceea a neamurilor vecine și mai ales pe aceea a neamurilor care știam demult că vom fi chemați să convețuim în viața aceluiași stat.”¹² Cezare Borgia și Machiavelli, reprezintă alte importante personalități istorice, care i-au oferit lecții de mare politică.

Încrederea lui Ion I.C. Brătianu în învățămintele istoriei este confirmată și de o mărturie a sorei sale, Sabina, care ne spune că a avut o discuție cu premierul României chiar în ajunul plecării guvernului în refugiul de la Iași, după ofensiva germană în toamna

¹⁰ *Patria* din 15 aprilie 1920

¹¹ Ion I. C. Brătianu, *Cuvintele unui mare român, Craiova, f.a.*, p.53

¹² *Viitorul* din 13 martie 1925

anului 1916, care a dus la căderea Bucureștiului. Cu acea ocazie Brătianu și-a exprimat încrederea în victoria finală, întrucât istoria îi spunea că Anglia n-a fost înfrântă niciodată.¹³

Pe de altă parte, Brătianu a fost primul om de stat român care a folosit *Istoria* în propriul său interes politic dar și în slujba interesului național și mai ales a propagandei oficiale românești. În fapt, el a fost creatorul limbajului oficial istorico-politic care, începând de la el, va fi folosit până astăzi de către propaganda de stat românească dar și de către istoriografia națională. Folosirea Istoriei în scopuri politice și în interesul statului național unitar-român este un **brevet** Ion I.C.Brătianu. Începând din august 1916, momentul intrării României în primul război mondial pentru satisfacerea interesului suprem al unității naționale, apare „*limbajul de aur*” al propagandei lui Brătianu, care, după 1948 și mai ales în vremea lui Ceaușescu, va fi mult folosit de propaganda comunistă. Principalele expresii și termeni ai limbajului de aur folosit de Brătianu și care au fost preluate apoi atât de propaganda burgheză cât și de cea comunistă sunt: „*unirea – visul de veacuri al românilor*”, „*independență economică*”, „*neatârănarea politică*”, „*neatârănarea economică*”, „*dezrobirea fraților de peste Carpați*”. Folosirea *limbajului de aur* se observă în discursul pe care Brătianu, premierul României Mari, îl ține cu ocazia primirii delegației ardelenilor care aduce la București actul unirii de la Alba Iulia, când Ion I.C.Brătianu folosește celebra formulă a propagandei naționale: „*Vă așteptăm de o mie de ani și ați venit ca să nu ne mai despărțim niciodată.*” Pe de altă parte, mai este necesar să menționăm că Ion I.C. Brătianu a creat un *cult de stat al istoriei*, util propagandei naționale, care era împletit cu cel religios-ortodox.

Printre mijloacele politice cele mai folosite de omul politic liberal s-a aflat și... *timpul*. Timpul a fost, mereu, cel mai bun aliat al său. „În politică, la fel ca-n viața privată lui Brătianu i-a plăcut să câștige timp.” El nu s-a grăbit niciodată.¹⁴ Pe acest prețios aliat l-a folosit în timpul neutralității. A folosit timpul apoi pentru a se vindeca politic pe sine și partidul său, după tragediile electorale din 1919 și 1920.

Concepția sa asupra mijloacelor politice arăta că cel mai temeinic instrument politic al vieții constituționale, abilitat să asigure logistica operațiunilor politice și singurul în măsură să permită o deplină solidarizare între idei și acțiuni, este *partidul politic*. "Un partid este un instrument, nu pus la dispoziția cutarei sau cutarei persoane, ci pus la dispoziția statului", a spus el în mod repetat, începând cu primii ani ai secolului XX. Principala condiție de existență a unui partid este în viziunea brătienistă ca "partidul politic să fie născut din interesele mari pe care el are menirea a le apăra și de a le servi." Apoi, rațiunea de a fi a unui asemenea instrument constituțional era definită cât se poate de limpede în concepția sa: „pentru a da vieții politice acea continuitate, în raport cu viața statului care dăinuiește veacuri și pe care viața omului, care nu dăinuiește decât ani, este incapabilă să o dea.”¹⁵ Ion I.C. Brătianu considera că partidul politic poate capta și armoniza eficient energiile individuale, transformându-le într-o energie creatoare, capabilă să promoveze interesele generale. "Un partid politic, spunea el este necesar pentru ca să armonizeze nu numai energiile individuale, dar pentru ca să armonizeze interesele claselor." Într-un discurs rostit în Senat, la 22 aprilie 1914, cu ocazia închiderii Corpurilor legiuitoare, Ion I. C. Brătianu avea să precizeze prima condiție necesară și

¹³ Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei Brătianu*, vol.II, București, 1933, p. 28-29

¹⁴ Constantin Argetoianu, *op.cit.*, vol. III-IV, Partea V-a, p.178

¹⁵ Ion I.C. Brătianu, *op.cit.*, vol. II, p.666

obligatorie pentru ca un partid să existe, și anume să-și manifeste public oferta sa cu încredere și hotărâre. Ofertă politică și electorală pe care apoi să caute să o pună în aplicare.¹⁶

Pe lângă faptul că a fost un excelent om politic și de stat, Ion I.C. Brătianu a fost și un mare om de P.R. (*Public Relations* n.n.), el reușind să creeze o puternică identitate de marcă și o solidă cultură organizațională Partidului Național Liberal. Partidul, cei drept cu un patrimoniu valoric deosebit, activ politic pe care Brătianu a știut să-l valorifice intens, să-l cultive în rândul opiniei publice și să-l fixeze în conștiința națională: *PNL – partidul independenței; PNL – partidul Marilor Reforme ; PNL – partidul unității naționale; PNL – partidul dezvoltării și modernizării României Mar.* Mai ales după începutul anului 1920 putem vorbi de o mașinărie de propagandă liberală, atent controlată și inspirată de Ion I.C. Brătianu, care acționa pentru întreținerea, finisarea și expunerea publică a culturii organizaționale a PNL-ului. Instituția prin intermediul căreia Brătianu controla și activa propaganda liberală la nivelul tuturor organizațiilor PNL din România Mare a fost *Serviciul Central de Propagandă*, structură de partid specializată, creată la începutul anului 1920.

Apoi, în concepția brătienistă, un partid are nevoie de un lider experimentat și autorizat, ascultat și respectat de colaboratorii săi politici. Dar mai mult decât orice, un lider are nevoie de încrederea celor pe care îi conduce. Conștient de provocările pe care le avea în calea sa dar și de răspunderea enormă pe care o avea, Ion I. C. Brătianu era foarte atent să-și precizeze public misiunea și responsabilitatea sa ca lider al PNL, imediat după preluarea mandatului, în 1909. „Spre deosebire de celelalte partide, eu simt o răspundere mult mai mare decât ceilalți șefi de partid, fiindcă pricep altfel rostul partidului și al șefului. Mie mi s-a încredințat un partid, pe care nu l-am creat eu, un partid însă cu un bogat capital istoric și, prin urmare, eu nu pot risca însăși existența lui cu aceeași ușurință de care dispun ceilalți.” Pe de altă parte, cu ocazia inaugurării Cercului de Studii al PNL de la Cluj, în 19 iunie 1921, Ion I.C. Brătianu le mărturisea celor veniți la banchetul oferit cu acel prilej și care reprezentau pentru el „sâmburele organizării noastre”, că pentru ei are „ambitiunea să rămână nu atât un Șef, cât un profesor, un propagator de energie și de credință.”

Să mai spunem că în portretul omului politic liberal o trăsătură particulară o reprezenta zgârcenia, Brătianu rămânând în istoria românească ca unul din extrem de rarii premieri zgârciți și grijulii cu cheltuirea banilor publici încasați de la contribuabili. În acest sens, este semnificativ episodul de la Conferința de Pace de la Paris, din 1919, când, în urma protestului său față de abuzurile Marilor Puteri a părăsit brusc Parisul, la începutul lunii iulie 1919 și a refuzat să plătească salariul delegației române pe toată luna spunând că nu s-a muncit o lună întreagă.¹⁷ Într-o scrisoare pe care i-o trimite sorei sale, Sabina Cantacuzino, de la Paris, la începutul anului 1919, se declara revoltat de decizia Marelui Stat Major de a trimite la Paris, pe bani publici, o imensă delegație de ofițeri, ca să participe la niște inutile jocuri sportive. Revolta lui Brătianu pare îndreptățită dacă avem în vedere că deplasarea acestei delegații se făcea într-o vreme de mari privațiuni economice și de imense riscuri militare pentru statul român.

¹⁶ Ion I.C. Brătianu, *op.cit.*, vol. IV, p.259

¹⁷ Al. Vaida Voevod, *Scrisori de la Conferința de Pace de la Paris*, 203, p. 222

Rezumând calitățile și defectele sale, Brătianu spunea că singura sa calitate este credința. El mărturisea public, în cadrul unui discurs emoționant rostit la un banchet oferit în onoarea sa, la Sibiu, în 5 august 1919, la care au participat fruntașii românilor ardeleni din Sfatul Țării, alături de lideri ai basarabenilor, că are o calitate unică. „Am un singur merit cu care mă fălesc: *credința*. Mai multă credință ca mine nu poate să fi avut altcineva.”¹⁸

Scrisoarea de recomandare pentru funcția de lider al unui partid politic trebuie să conțină, în opinia lui Ion I. C. Brătianu, și mențiuni exacte și verificabile referitoare la experiența, simpatia și autoritatea câștigate în exteriorul țării.

În același timp Ion I.C. Brătianu a comis erori politice grave în cariera sa. Cea mai mare eroare politică pe care Ion I. C. Brătianu a comis-o în întreaga sa carieră a fost neimplicarea sa directă și lipsa de atenție acordată pregătirii interne pentru purtarea războiului întregirii naționale. Eroarea lui Brătianu cea mare, (...) pe care istoria nu i-o va ierta, a fost că n-a pregătit România pentru soarta sa; că n-a mizat decât pe victorie și nu s-a preocupat o secundă și de posibilitatea unei înfrângeri. Dezastrele din toamna lui 1916 și din primăvara lui 1917 cad în întregime în răspunderea lui.

Într-o succesiune logică, și nu ierarhică, Ion I. C. Brătianu precizează că un partid mai are nevoie și de un program care să fie o sinteză a diferitelor concepții din cadrul partidului. Referindu-se la importanța esențială a programului, Ion I. C. Brătianu preciza că un partid constă dintr-un program, din principiile pe care le reprezintă și pe care este hotărât să le realizeze.¹⁹ Ceea ce este, însă, foarte important (și Ion I. C. Brătianu ținea să sublinieze acest fapt) : programul unui partid nu se schimbă odată cu schimbarea echipei de conducere, ci tinând cont de necesitățile societății și de mișcarea evenimentelor. Omul politic liberal ținea să precizeze, în cadrul unui discurs rostit la Cluj, în iunie 1921, că principiile pe care se întemeiază programul unui partid sunt permanente, ca și nevoile din care ele isvorăsc. În aceste principii, insista Brătianu, „a stat secretul puterii noastre din trecut”, în program stă chezașia înfăptuirilor PNL din viitor.”

Enumerând condițiile absolut necesare unui partid pentru a-și împlini misiunea sa în stat, Ion I. C. Brătianu credea că ceea ce asigură forța unui partid este tocmai moralul său, fiindcă " cu un moral scăzut nu poți face o organizare de partid sănătoasă. "

Revenind la concepția brătienistă, liderul PNL preciza că tradiția, elementul uman, moralul și ideologia trebuie să fie însoțite de o **bună organizare**, cea care va ordona și concentra toate aceste forțe în direcția urmarită. Pentru a fi eficientă, însă, organizarea " trebuie să fie fundată pe disciplină și unire de idei " , pentru că nu adversarii pot distruge un partid, ci " numai membrii săi îl pot compromite făcând dintr-un organ al statului unul care se hrănește din stat. "²⁰

Marele congres al PNL, ținut la București, în 27 noiembrie 1921, a fost, înainte de orice, o premieră în politica internă românească, care a consacrat o altă mare invenție brătienistă - *forța străzii* în politica românească. Acest patent politic a fost transformat cu succes de Brătianu într-un puternic instrument de presiune și acțiune politică la îndemâna unui partid de opoziție. Noutatea invenției politice a constat în reunirea în Capitala

¹⁸ *Patria* din 7 august 1919

¹⁹ Ion I.C. Brătianu, *Cuvintele...*, p.39

²⁰ Idem, *Discursuri*, vol. II, p. 614

României Mari a peste 40.000 de manifestanți, majoritatea țărani aduși din toată țara, fiind prima manifestare politică de o asemenea amploare, ținută în stradă de către un partid de opoziție român. Scopul politic al congresului organizat de Ion I.C. Brătianu în ziua de duminică, 27 noiembrie 1921 a fost să arate regelui, celorlalte partide și opiniei publice un PNL puternic, organizat, disciplinat și simpatizat de către opinia publică. Dar în special Brătianu a vrut să arate regelui, scenei politice românești și întregii țări un PNL refăcut și întărit după cele două eșecuri electorale. În același timp, congresul a fost un instrument de presiune politică asupra regelui pentru a-l determina să urgenceze aducerea liberalilor la guvernare.

Pe de altă parte organizarea marelui congres liberal și toată activitatea propagandistică din jurul său a prilejuit manifestarea unui cult al personalității lui Ion I.C. Brătianu de către toate organizațiile PNL și exprimarea unui limbaj de lemn uimitor, demne precursor ale manifestărilor de scest tip din timpul regimului totalitarist comunist. Apoi, organizarea marelui congres a prilejuit brevetarea unei alte invenții politice brătieniste de succes, ce va fi preluată și folosită abuziv de propaganda comunistă și ceaușistă: **telegrama omagială** adresată marelui Șef politic.

Pe de altă parte, meditănd la faptul că " probele în politică sunt constituite din ceea ce știi că omul este capabil să facă și din consecințele actelor pe care le face ", Ion I. C. Brătianu acorda mare atenție elementului uman care intră în structura unui partid. El se dovedea exigent în acest sens, pentru că analistul politic și opinia publică își puteau face o primă (și de multe ori decisivă) impresie asupra intențiilor și a seriozității unui partid pornind de la examinarea calității anturajului liderului acestuia. De altfel, Ion I. C. Brătianu preciza categoric că *prima regulă în politică îl obligă pe liderul unui partid să se inconjoare cu "oameni capabili și demni ", în măsură să-l consilieze în efortul comun de a rezolva situațiile dificile din orice parcurs politic.*

Revenind la concepția sa, precizăm că din punctul de vedere al potențialului uman al unei formațiuni politice, Brătianu acorda un rol important ideologilor unui partid, considerând că aceștia au „un rol foarte înalt” și „o acțiune mare de îndeplinit”, și anume, „după ce au colaborat la făurirea ideilor partidului să le întrupeze apoi în inimile și conștiințele maselor”²¹ Pe același plan al importanței în structura unui partid, Brătianu îi plasa pe activiștii politici care, în opinia sa aveau rolul esențial de a însufleți partidul și de a întreprinde necesara muncă politică în societatea românească, de promovare și explicare a scopurilor, concepției și acțiunilor politice ale partidului, dar mai ales ale guvernului ieșit din rândurile partidului.

În prestigioasa sa carieră nu întotdeauna s-au întâmplat doar sucese politice or electorale. Dimpotrivă, a existat și un mare eșec electoral. Dacă ar fi să-l conceptualizăm, îl putem defini ca „eșecul primordial”, cel care l-a determinat pe omul politic liberal și pe partidul său să se re-inventeze, să crezee un sistem și un management politic care să-l scutească de surpriza și umilința groaznică, pe care le-a suportat după primele alegeri organizate în România Mare pe baza votului universal, reforma pe care tocmai el a impus-o. Precizăm că din cauza unor grave erori tactice și strategice, de comunicare și activitate politică pe terem partidul său a pierdut alegerile parlamentare din 1919 iar la cele din 1920 pur și simplu a fost nimicit, obținând doar 7 parlamentari.

²¹ *Ibidem*, p. 4

Pe parcursul întregii sale cariere politice, Ion I. C. Brătianu, preocupat fiind de ameliorarea în spirit occidental a mentalităților românești, a acordat o atenție deosebită unei probleme extrem de complexe: *responsabilitatea omului politic*. El pornea în rezolvarea acestei ecuații de la premisa că "*prima răspundere, și cea mai mare o poartă omul în conștiința sa*" , pentru toate consecințele acțiunilor sale. „ Am o răspundere prea mare față de acest popor și nu voiesc să omit nimic din ceea ce trebuie să fac”²², spunea el. Conștient fiind de rămânerea în urmă a moravurilor clasei politice românești, de influența nefastă a politicianismului și a corupției, Ion I. C. Brătianu considera că ameliorarea situației se putea face prin intermediul educației naționale, încetățenindu-se principiul că *fiecare om are o datorie de îndeplinit și nu un folos de tras*. În opinia lui Ion I. C. Brătianu, omului politic îi revine, ca o datorie de conștiință, obligația să se înscrie în limitele jocului politic democratic, fără a apela la artificiile manevrelor politicianiste și demagogice.²³ În discursul său public, Ion I.C. Brătianu a combătut constant demagogia, ca mijloc al acțiunii politice în atingerea scopului suprem al obținerii puterii, prin manipularea și înșelarea electorilor.

Ion I.C. Brătianu a fost omul de stat român care a pus mult suflet în susținerea ideilor și acțiunilor sale politice, mai ales cele promovate în satisfacerea marilor interese naționale. În politică, "*situațiile mari și grele se rezolvă cu sufletul*", le spunea el majorităților liberale din Cameră și Senat, reunite după alegerile de la începutul lunii iulie 1927.²⁴ Aceași credință, transmisă de tatăl său, o exprimase și mai înainte, în 20 noiembrie 1926, la mormântul celui mai apropiat colaborator politic al său, Alexandru Constantinescu, când spunea că „în activitatea politică o inteligență nu poate fi desăvârșită, dacă nu este ajutată de o inimă caldă”.

Principalul rol al unui om politic și a unui om de stat român era în opinia sa acela de a face construcție și dezvoltare trainică românească. Însă, atrăgea el atenția, „omul de stat nu poate clădi opere trainice decât dacă știe să fie expresia marilor nevoi și marilor aspirațiuni naționale.”

Ion I. C. Brătianu considera că orice acțiune politică trebuie bine gândită, fără a se urmări doar succese electorale ușoare. De asemenea, el recomanda ca aceasta să nu fie inițiată pripit, în spiritul unei false solidarități politice sau naționale, ca urmare a presiunilor venite dinspre un anumit grup de interese. O asemenea acțiune, avertizează liderul liberal, riscă să fie promovată astfel într-un mod neprofesionist, ca un act politic neclar, și care s-ar dovedi neproductivă atât interesului național, cât și celui de partid. Rezervele sale în această direcție se amplificau în condițiile în care gestul politic avea o tentă oficială. Mai mult, el atrăgea atenția asupra riscurilor care reieșeau dintr-o asemenea situație, printre care cel mai grav era acela ca opinia publică să pronunțe verdictul de complicitate al partidului de guvernământ la o acțiune politică dezastruoasă.

²⁵

În altă ordine de idei, tactica brătienista privind desfășurarea unei ofensive politice stabilea că eficiența acesteia este în legătură directă cu mișcarea evenimentelor, deci, într-un cuvânt, cu conjunctura, cu care trebuie să se acorde.

²² I.G. Duca, *Amintiri politice*, vol. III, p. 32

²³ Ion I.C. Brătianu, *Cuvintele...*, p.34

²⁴ *Viitorul* din 19 iulie 1927

²⁵ Ion I.C. Brătianu, *op.cit.*, vol.III, București, 1939, p.380

Ofensiva politică, insistă omul politic liberal, se va bizui în primul rând pe forțele și pe mijloacele proprii. De altfel, *Prin noi înșine* a fost deviza Brătienilor și a unei întregi linii politice românești care s-a inspirat din această doctrină. Pentru Ion I. C. Brătianu, această formulă politică era conciliată cu ideea de solidarizare a intereselor românești cu acelea ale Occidentului, în civilizația și în structura căruia el vedea locul și misiunea României. "*Trebuie să privim la nevoile noastre interne, fiindcă de puterea noastră depinde rezolvarea tuturor problemelor*", spunea el, în iunie 1921, într-un discurs rostit la Timișoara, iar locul României în Europa îl stabilește, în opinia sa, munca națională, spiritul de unitate și încredere în misiunea europeană a poporului român. În opinia lui Ion I. C. Brătianu, în ierarhia principiilor care jalonează o acțiune politică nu există nici unul care să treacă înaintea celui de **conservare națională**.²⁶ Asociat cu principiul conservării naționale, în concepția lui Ion I.C. Brătianu era *principiul unității naționale* pentru că „nu se poate concepe sănătos întărirea și guvernarea intereselor României Mari prin forțe izolate.” *Încrederea în posibilitățile creatoare ale țării sale reprezintă un alt principiu de bază al concepției și acțiunii politice brătieniste. Credința în puterea neamului, spunea el, intrând în politica militantă, este tăria oamenilor care se hotărăsc să-i reprezinte interesele și care la un moment le și reprezintă.*

Pe de altă parte, Ion I.C. Brătianu, mai ales după durele lecții pe care a fost nevoit să le învețe în urma dezastrului electoral din 1919 și 1920, dar și după ce a urmărit evoluția realităților din Rusia, a conștientizat rolul imens pe care-l are propaganda în succesul acțiunii politice și al unui partid în general.

În situația în care adversarul politic folosea anumite procedee neelegante, calomnioase, care ar conduce la o eventuală și trecătoare depreciere a imaginii publice a actorului politic, el recomanda încrederea într-o judecată ultimă, și de fapt cea mai pertinentă, aceea a istoriei. În ceea ce-l privește, Ion I. C. Brătianu nu se prea sinchisea de atacurile adversarilor săi, declarând la un moment dat: "*Nu-mi pasă de pietrele ce mi se aruncă în viață, îmi pasă de piatra ce se va pune pe mormântul meu.*"²⁷

Capitolul II. Politica externă românească în concepția lui Ion I. C. Brătianu

În consistenta expunere pe tema politicii externe românești, pe care o face în Parlamentul României Mari, în zilele de 16 și 17 decembrie 1919, Ion I.C. Brătianu reamintează că încă din 1913, pe fondul acutizării crizei balcanice, a definit condițiile unei bune politici în domeniul relațiilor internaționale și politicii externe românești. În fața celor peste 450 de parlamentari ai României Mari, aleși pentru prima dată în istoria țării în baza sufragiului universal, el reamintează aceste condiții și acești pași obligatorii pentru construirea oricărei strategii de politică externă: „1 - un țel precis; 2 – o cunoaștere exactă a condițiilor în care te afli, pentru a conștientiza căile de realizare; 3 - odată determinate căile, o acțiune hotărâtă pentru atingerea (atingerea n.n.) țelului.”²⁸ Brătianu arăta că pentru a fixa un țel în politica externă, „este de considerat că politica trebuie să fie în

²⁶ Sterie Diamandi, *Galeria oamenilor politici, București.*, p.54

²⁷ *Viitorul* din 27.11.1927

²⁸ D.A.D." din 01.01. 1920, p. 166

funcție de o directivă determinantă și permanentă, care îi imprimă orientarea generală, iar pe de altă parte, de împrejurările vremelnice cu care trebuie să se acorde pentru îndeplinirea scopului.”²⁹ Omul de stat român atrage sever atenția, peste timp, că „este necesar unui stat mai mult decât în oricare ramură a activității sale, ca în relațiile sale cu lumea externă, să aibă oarecare norme permanente, după care să se conducă politica lui în mijlocul fluctuațiilor zilnice, astfel ca să nu-i piardă orientarea generală”. Celor care se îndoiau de valabilitatea afirmațiilor sale, Brătianu le aducea în Parlamentul României Mari exemplu statului său favorit, Anglia, ”care trebuie să facă admirațiunea tuturor prin constanța principiilor care conduc politica sa externă”. Pur și simplu, - le spunea Brătianu parlamentarilor aleși prin vot universal în Parlamentul româniei Mari – mărirea Angliei în lume se datorează admirabilei constanțe cu care a urmat principiile și directivele politicii sale externe. Astfel, în opinia lui Ion I.C. Brătianu direcțiile permanente ale politicii externe românești erau următoarele: „România nu poate fi niciodată împotriva Franței și Angliei, nu poate fi nici contra Germaniei. România nu este mare putere, ea nu poate să se amestece în diferendele dintre Marile Puteri”.³⁰

Una din directivele generale și permanente ale politicii externe românești, care a ghidat și atitudine brătienistă, a fost cea a suveranității naționale, izvorâtă din principiul brătienist al conservării naționale. Acesta a fost principiul fundamental de politică externă, cultivat cu insistență de omul de stat în cultura politică și civică românească și folosit mai ales în timpul Conferinței de Pace de la Paris. Apoi, o altă directivă esențială era cea a realismului politic. Acuzat în timpul Consiliului de Coroană din 14 august 1916 că ar fi francofil, el a spus că, aidoma tatălui său, nu avea sentimente de simpatie sau antipatie față de vreun stat, ci doar sentimente românești, precizând că *el nu este decât român și atât*.

În opinia sa, în politica externă, atunci când în joc este un interes suprem național, manifestarea energetică a voinței naționale, după ce toate mijloacele de acțiune au fost epuizate, este războiul. Dacă țara nu poate face război, atunci cel mai bun lucru pe care omul de stat trebuie să-l facă este să acționeze energetic pentru menținerea status quo-ului. Brătianu emitea aceste judecăți de valoare, atunci când analiza critic acțiunea guvernului Măiorescu în reglementarea chestiunii balcanice. Și, cel mai important: „Trebuie să arătăm că, atunci când este în joc un interes românesc, decizia noastră nu poate veni de la alții”

În politica externă, credea el, atunci când „ai țelul bine definit, nu numai că poți avea mai multe căi pentru a-l ajunge”, dar înainte de a porni pe o anumită cale, pe al cărei traseu ai „certitudinea concursului tuturor factorilor de care depinde realizarea ei, este nu numai bine, dar este necesar ca înaintea ta să ai alternativa unor alte soluțiuni.” În felul acesta prin existența acestei alternative, poți să impui statelor de care depinde satisfacerea interesului tau soluția care-ți convine. În același timp, existența unui număr mai mare de posibilități de mișcare îi permite omului de stat român o negociere eficientă a soluțiilor care-i convin, în raport cu cele care i s-ar fi dorit impuse de către un terț, posibil mai puternic. „Dimpotrivă – atrăgea el atenția – dacă din principiu și de la început ți-ai redus tu însuși soluțiile la una singură, te-ai pus prin aceasta, la discreția aceluia care ți-o poate refuza.”

²⁹ *Ibidem*

³⁰ *Universul* din 28 noiembrie 1938;

Referitor la relațiile României cu vecinii săi, Ion I. C. Brătianu s-a pronunțat constant pentru o colaborare deschisă și profitabilă. Esențială era însă manifestarea respectului reciproc. " *Suntem gata să manifestăm acest respect pentru virtuțile și însușirile vecinilor noștri*, se pronunța Ion I. C. Brătianu în cadrul discursului rostit la Congresul P. N. L. al Marilor Reforme Sociale, din 20 octombrie 1913, *suntem gata să manifestăm respectul și simpatia noastră pentru toți, cu o singură condiție, dar aceea esențială: să știm în orice împrejurare, și mai presus de orice simpatie, să impunem tuturor respectul statului nostru*. " ³¹ Ion I. C. Brătianu era un spirit precaut, care-și calcula fiecare mișcare în politica externă, motivat fiind de faptul că " *un stat ca al nostru nu poate avea pretențiuni de a da directiva politicii mondiale, ci trebuie să cunoască clar situația (internațională n.n.) profitând cât mai mult și cât mai bine pentru interesele sale, de diferitele împrejurări*. " ³²

Confruntat și afectat de realitatea brutală a spiritului forței în relațiile internaționale, Brătianu avea să militeze constant, la nivel declarativ dar și faptic pentru întărirea internă a României, ca principal factor al tăriei statului român în relațiile externe. Începând cu marea sa expunere pe problemele politicii externe, din decembrie 1919 și continuând apoi constant majoritatea rostirilor publice, omul de stat român a urmărit să fixeze această teză în conștiința opiniei publice românești. În cadrul unei întruniri liberale avute la Timișoara, în 12 iunie 1921, Ion I.C. Brătianu declara ferm că „nu dorințe formulate pe hârtii și tratate, nu reclame, nu cuvinte violente, nu cuvinte de subordonare umiltoare sau păgubitoare pot să stabilească rostul statului nostru în Europa și în lume. Acest rost îl stabilesc puterile pe care le reprezentăm și aceste puteri sunt munca și credința noastră. Unirea noastră într-o muncă comună, în credința noastră neclintită, în ceea ce constituie îndeplinirea întreagă a misiunii noastre latine în aceste părți ale lumii sunt izvoarele puterii noastre. Din ele au decurs realizările din trecut, ele ne dau siguranța realizărilor din viitor.” De aceea, preciza el, în cadrul aceleiași întruniri, românii și nu străinătatea – reprezentată de organizațiile internaționale ori europene – trebuie să aibă grija intereselor românești: „Cine concepe relații cu străinătatea pentru a rezema siguranța sau condițiile de existență ale statului, pe buna voință din afară, fie acel din afară cât se poate de amic al nostru, face întotdeauna o greșeală și în anume împrejurări o crimă.”

„*Astăzi am ajuns să dictăm ordinea în Europa Orientală*”, proclama Ion I.C. Brătianu la 5 august 1919, în fața Sfatului Țării adunat la Sibiu, confirmând astfel scurta hegemonie românească asupra Europei Centrale și singura manifestare a imperialismului românesc, de la Mihai Viteazul încoace. ³³ Ocazia de a rosti aceste atât de rare și de prețioase cuvinte pentru spiritul și mentalitatea unei națiuni ce a fost nevoită, de la nașterea ei, să trăiască cu capul plecat sub vremi, a fost marea reușită militară românească din vara anului 1919, când capitala Ungariei a fost ocupată de armat română, în urma unei contraofensive fulger.

Susținerea politicii externe a unui stat de către politica sa internă, Ion I. C. Brătianu o mai vedea și în sensul obligativității identității de opinie a forțelor politice interne în definirea și satisfacerea scopurilor naționale, considerând că " *pe această chestiune sentimentele nu ne pot despărți*. De asemenea, Ion I. C. Brătianu condiționa

³¹ Ion I.C.Brătianu, *op.cit.*, vol.IV, p.51

³² *Ibidem*, vol.II, p.143

³³ *Viitorul* ” din 08 august 1919

promovarea cu succes a unei strategii de politică externă de creșterea responsabilităților factorilor și a instituțiilor de decizie care se ocupă de destinele statului. Aceștia, precizează Ion I. C. Brătianu, trebuie să-și asume întreaga răspundere pentru deciziile de politică externă, iar în caz de eșec să nu încerce prin manevre politicianiste să transfere sau să împartă responsabilitatea politică eventualilor asociați ai sai.

În opinia sa obligația unui guvern, sprijinit de opoziție, este de a apăra cu autoritate și tărie în exterior drepturile, interesele și demnitatea statului român și de a proteja și întreține viața națională a minorității românești, aflată în afara granițelor naționale. Elitei politice românești, în opinia sa, îi revenea datoria de a se pune de acord asupra strategiilor de politică externă care să contribuie la împlinirea menirii istorice a poporului român ; menire conferită de așezarea lui geografică, de originea, calitățile și energiile sale. Ion I. C. Brătianu considera că principala datorie a elitei politice este "*să caute, înainte de toate, să asigure soarta acestui popor*" , garantându-i integritatea, independența, securitatea și dezvoltarea.³⁴

În concepția brătienistă mai sunt și alte principii fundamentale care trebuie să orienteze acțiunea externă românească. Printre acestea un rol esențial îl are *principiul conservării naționale*, dar care să nu lezeze prestigiul statului, ci să-l îmbogațească. Unul din marile principii de politică externă brătienistă, de care marele om de stat s-a folosit consecvent în acțiunea externă dar și în raportarea României față de atitudinea și pretențiile marilor puteri, mai ales, a fost *principiul intransigenței*. În virtutea acestuia, Ion I. C. Brătianu credea că " în chestiunile cele mari, în acele de ordin moral care stăpânesc viitorul unui neam, de care sunt legate interesele lui de onoare și de naționalitate, nu pot fi prețuri de tocmeală, nu pot fi motive de oportunitate, coborându-te de pe tărâmul înalt și sigur al principiilor. Oricare ar fi vicisitudinea zilelor și anilor, oricare ar fi durata lor, vine ora răsplatei. " Importanța acordată acestor principii era justificată de Ion I. C. Brătianu în cadrul faimoasei sale expuneri rostite în Cameră, la 17 decembrie 1919, când arăta că pentru statul român, " *a părăsi terenul principiilor înseamnă a se da bătut, pentru că principiile singure ne dau nouă în viața internațională compensația necesară, în fața celor mari.* "³⁵

Ion I. C. Brătianu și politica europeană a României după 1918

Directiva principală și în același timp principiul esențial în baza căroră Ion I.C. Brătianu a abordat și promovat politica europeană a României a fost expusă de către marele om de stat român în cadrul unui discurs pe care-l ține la Cluj, în 19 iunie 1921, cu ocazia inaugurării Cercului de studii liberale. În fața unei asistențe selecte, formată în principal din profesori universitari de la Universitatea Ferdinand, el declara că „*lucrând pentru o întărire a românismului, lucrăm totodată pentru o mare idee europeană. Eu cred că astfel se poate face în România marea politică europeană, întărind din toate forțele noastre, puterile acestui stat și ale acestui neam și permițându-i să-și dezvolte misiunea sa de civilizațiune.*”³⁶ Acordul, parteneriatul cu Europa, preconiza el, trebuie stabilit prin prisma intereselor românești, care cu orice preț trebuie asigurate. În opinia sa, integrarea în spațiul de civilizație occidentală era mult ușurată de faptul că „*originea*

³⁴ D.A.D." din 01.01.1920, p.158

³⁵ "D.A.D" din 01.01.1920, p.174

³⁶ Viitorul din 23 iunie 1921

noastră, situația noastră geografică, misiunea noastră în aceste regiuni ale lumii fac ca între noi și popoarele occidentale, în special între noi și civilizația latină, să fie legături permanente, care în orice vreme normală trebuie să-și găsească echivalentul în relații de strinsă amiciție internațională cu acele state occidentale, cu care în mod normal politica României trebuie să se acorde. " În condițiile în care, România nu era un stat destul de puternic pentru a imprima un anumit curs politicii europene, Ion I. C. Brătianu considera că principala datorie care se impunea instituțiilor de decizie românești era aceea de a nu lăsa să se dezvolte nici un proces european în care interesele românești să nu fie promovate și satisfăcute. Un alt punct de convergență și de comunicare a intereselor românești cu cele occidentale îl reprezenta, în opinia lui Ion I. C. Brătianu, destinul, misiunea istorică a României la gurile Dunării și în centrul Europei. În discursul politic al lui Ion I. C. Brătianu această temă devine obsedantă, pentru că, " numai acele popoare trăiesc, care-și vor înțelege misiunea și vor îndeplini comandamentele ei, oricâte greutăți și primejdii li s-ar ridica în cale. " În opinia sa, statul român corespunde unei mari și concrete necesități geopolitice și istorice, asigurând securitatea și libertatea civilizației occidentale la Dunărea de jos și în centrul Europei.

Cu ocazia Congresului presei latine ținut la București, în octombrie 1927, într-una din ultimile sale luări de cuvânt publice, Ion I.C. Brătianu preciza ca *rolul politic al României în centrul și răsăritul Europei nu este acela de a da directivele politicii europene, ci este " determinat de însușirile rasei sale și de așezarea sa geografică. "* În orice caz, în condițiile împlinirii idealului național, opțiunea fundamentală a țării în exterior rămânea una defensivă, statul român manifestându-se ofensiv doar prin funcțiile sale economică și culturală, care aveau menirea să contribuie la dezvoltarea și afirmarea României Mari în Europa și în lume.

Brătianu va acredita în bagajul filosofiei politice continentale o altă definiție a omului politic și de stat european. Această definiție stabilea că mai mult decât orice, " *ca să fim buni europeni trebuie să fim buni români.* Din puterile pe care vom ști să le dezvoltăm, din ordinea pe care vom ști să o asigurăm acestei țări, vom constitui factorul cel mai rodnic cu care România poate să contribuie la restaurarea Europei." Fînd acuzat de multe ori că nu este un *mare european*, folosindu-se ca argumente atitudinea sa din timpul Conferinței de pace de la Paris sau imaginea creată în Occident de presa străină interesată în urma Legii minelor, mai ales, Ion I.C. Brătianu preciza că *adevăratul mare european este acela care contribuie la dezvoltarea Europei prin dezvoltarea forțelor naționale pe care le reprezintă.*³⁷

Antisemitismul comercial al lui Brătianu

A fost sau nu Ion I. C. Brătianu antisemit? Noi credem că da. Brătianu, în schimb, nega vehement în epocă că ar fi antisemit. Într-un interviu pe care-l acordă ziarului de limbă maghiară din Cluj – *Ujkelet* – el preciza: „în chestia evreiască am fost acuzat de antisemitism. Citiți toate declarațiile mele, raportați-vă la oricare act al meu, nu veți găsi nici un cuvânt, nici o faptă a mea, care să se fi îndreptat împotriva evreilor. Sunt pentru egalitatea deplină a evreilor și tocmai pentru aceea condamn faptul că chiar ei vor să se deosebească în cetățenia română, când, ca minoritate, vor să ia parte în viața noastră politică, ca un factor național independent. Pe evrei îi considerăm români de religie

³⁷ "D.A.D." din 29.06.1922, p.609

israelită și în viața politică le primim bucuros concursul, dar numai în cadrele partidelor politice. Nu recunoaștem *cețățenia dublă*, pe care o reprezintă sionismul.”³⁸ Noi credem însă că antisemitismul a fost o stare de spirit vie și puternică în personalitatea lui Brătianu, atitudine de altfel larg răspândită în rândul elitei politice românești interbelice. Însă, *antisemitismul lui Brătianu nu a fost unul barbar, anti-rasial ori anti-religios*. A fost un antisemitism particular, pe care-l vom denumi: *antisemitismul comercial brătienist*.

CAPITOLUL V. Politici publice și de modernizare a României promovate de Ion I.C. Brătianu

La sfârșitul lunii ianuarie 1923 Brătianu preciza scopul operei de construcție politică și statală la care lucra în formula următoare: „noi voim o viață puternică de stat, pe temelii larg democratice. Voim dezvoltarea regimului constituțional, în deplină ordine și legalitate, o viață politică parlamentară. Aceasta implică partide puternice și temeinic alcătuite, care să poată da viață politică organică statului. Au plătit scump acele țări în care partidele n-au împlinit aceste condiții. Fărămițarea și descompunerea lor a adus dezordine și reaua funcționare a regimului constituțional și a condus la zguduirii și reacțiuni totdeauna vătămătoare și primejdioase. Suntem datori să ferim statul nostru de asemenea primejdii.”³⁹ Cu mult timp înainte ca Churchill să elaboreze celebra sa rostire din 1940, Ion I. C. Brătianu a arătat ca *democratia, ca sistem de organizare și funcționare a statului, nu este perfectă, dar poate fi perfectibilă*. " În genere, spunea el în martie 1923, *ar fi o guvernare ideală aceea a unui autocrat ideal. Dar tocmai pentru că autocrația nu poate fi ideală, umanitatea nu s-a putut resemna la guvernarea autocratică* ", preferând *democrația*. În ianuarie 1911, Ion I. C. Brătianu ținea să sublinieze că, cu cât se declara a fi un partizan convins al unei vieți democratice intense românești, cu atât se cuvenea mai mult să caute să asigure, într-un spirit de legalitate, autoritatea înaltelor instituții ale statului. În opinia sa, legătura între democrație și instituțiile ei fundamentale era una directă, în sensul că, spunea el, " *în respectarea instituțiilor vedem posibilă dezvoltarea democrației, în armonie cu interesele cele mari ale statului*. " El vedea în funcționarea normală a tuturor instituțiilor constituționale una din condițiile fundamentale pe care statul român este obligat să le respecte în efortul de dezvoltare și modernizare în spirit occidental. Având în vedere asemenea judecăți, putem spune că marele om de stat român a preconizat o *edificare a statului de drept în România*, într-o epocă în care doar marile democrații occidentale promovau o asemenea politică. ceea ce privește dezvoltarea puterii legislative în România, Brătianu o vedea legată de necesitatea înfăpturii reformei electorale el credea în preajma declanșării primului război mondial că „noi nu trebuie să recurgem la precedente parlamentare străine, ci trebuie să ne inspirăm și să ne conducem după tradiția noastră parlamentară, tradiție pe care noi trebuie să o întărim și să o dezvoltăm.”

În ceea ce privește atitudinea lui Ion I.C. Brătianu față de Biserică, instituție fundamentală a statului și națiunii române, el și-a manifestat pe toată durata vieții sale

³⁸ *Înfrățirea* din 20 octombrie 1920

³⁹ *Viitorul* din 3 februarie 1923

politice respectul și susținerea necondiționată, manifestând o preocupare pentru destinul și organizarea în special a bisericii în ritul căreia a fost botezat, adică a bisericii ortodoxe. Rațiunea unei asemenea politici este explicată extrem de simplu de autorul ei: „În dezvoltarea, în trainica organizare a instituțiilor noastre bisericești orice om luminat trebuie să vadă una din condițiile esențiale ale întregii noastre dezvoltări sociale.” În același context, este demn de remarcat importantul gest politic și de stat al premierului Ion I.C. Brătianu prin care, în 1925, susține înființarea Patriarhiei române, instituție menită să sublinieze și în domeniul religios statutul și prestigiul statului național-unitar român.

În ce privește raporturilor sale cu presa este suficient să spicuim din cuvântarea sa la deschiderea Congresului presei latine, ținut la București, în octombrie 1927, când le spunea ziariștilor europeni prezenți acolo următoarele: "*De temut este puterea pe care o mânușiți. Întrăurirea din ce în ce mai precumpănitoare pe care democrația o atribuie opiniei publice, a sporit în consecință puterea dumneavoastră.*"⁴⁰ El le propunea ziariștilor să nu se lase orbiți de o asemenea putere și să se conducă în demersul lor cotidian de informare a opiniei publice după regulile profesionalismului, ale obiectivității, iar echilibrul și proporția să le fie noțiuni de bază. În opinia sa, exprimată cu acel prilej, ziariștii sunt cei dintâi chemați să ajute la mersul benefic al democrației și al civilizației, pentru că ei intermediază zilnic legătura dintre zona oficială și public.

Să mai spunem că Ion I.C. Brătianu a fost fondatorul neo-liberalismului românesc și că în timpul guvernării sale din 1922, acesta a fost instituționalizat ca politică economică și socială oficială a României prin adoptarea Constituției, în 1923. În același timp, prin intermediul acestei doctrine dar și a politicii „prin noi înșine”, Brătianu a purtat o teribilă luptă economică și politică cu Standar Oil pentru controlul petrolului românesc. De asemenea, opera politică creatoare a lui Brătianu s-a observat și în domeniul educației și culturii românești. În 1927, în calitate de prim ministru al României el propunea un program ambițios de fondare a „statului cultural românesc.” Din păcate, o moarte dubioasă și prematură l-a împiedicat să finalizeze acest proiect, spre paguba României. El a fost și rămâne cel mai mare om politic pe care l-a avut România.

⁴⁰ Viitorul din 04.10.1927